Резюме

Антошкіна В.К. Правовая природа, роль, значение и основания толкования Конституционного Суда и доктринального толкования: их взаимосвязь.

В данной статье рассматриваются вопросы правовой природы, значения и оснований толкования Конституционного Суда Украины (далее – КСУ) и доктринального толкования и их взаимосвязи. В статье определяются правовые основы осуществления правоинтерпретационной деятельности Конституционного Суда Украины. Также в работе уделяется внимание вопросу соотношения правовых позиций и решений КСУ.

Автор отмечает, что субъектом судебного толкования может выступать ученый, который разъясняет определенную норму права и работает судьей КСУ. В этом случае толкование базируется на результатах научных изысканий судьи. Следовательно, есть основания утверждать, что судей Конституционного Суда Украины в определенной степени можно считать «субъектами доктринального толкования». Также автор рассматривает некоторые аспекты отношения к доктринальному толкованию и определению его роли и значения в историческом аспекте на примере разных стран. Вопросы о соотношении доктринального и судебного толкования также не остаются без внимания.

Ключевые слова: толкование Конституционного Суда Украины, доктринальное толкование, судебное толкование, субъект толкования, правовые позиции Конституционного Суда Украины.

Summary

Valerya Antoshkina. Legal nature, role, meaning and grounds of Constitutional Court interpretation and doctrinal interpretation: their interconnection.

That article studies the questions on the legal nature, significance and grounds of the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter – CCU) and of doctrinal interpretation as well as their interconnection. The author analyzes the types of interpretation by the subject and notes that among the subjects of the official interpretation the Constitutional Court plays an important role, while for the informal interpretation the doctrinal interpretation is crucial. The paper defines the legal basis for exercising of the right of interpretation by the Constitutional Court of Ukraine, as a specific body, which is the latter at national level aimed at exercising exclusive special powers in protecting the rights and fundamental freedoms of human and citizen. It is stated that the CCU is a quasi-legislative body whose acts are binding and have the features of a source of law, the paradigm of its activity is determined, first of all, by the rule of law and then by the supremacy of the Constitution of Ukraine. The article also pays attention to the ratio between the legal positions and decisions of the CCU.

The article analyzes the changes of the legislation on the activity of the CCU in the context of reducing the power to interpret laws, limiting it only to the right to interpret the Constitution of Ukraine.

The author also emphasizes that as the subject of court interpretation may act a scientist who interprets a certain norm of law and works as a judge of the CCU. In this case, the interpretation is based on the results of a scientific research for a judge. Therefore, it is reasonable to say that judges of the Constitutional Court of Ukraine can to some extent be considered as “subjects of doctrinal interpretation”, especially taking into account the fact that these days there are many legal scientists, scientists with academic degrees and titles working at the posts of judges and performing scientific and judicial activity at the same time.

The author also studies certain aspects of the doctrinal interpretation and the definition of its role and significance in the historical aspect on the example of different states. Questions on the ratio between doctrinal and court interpretation are also paid attention by the author.

It is noted that, in general, in Ukraine scientific doctrine is not recognized as an official source of law, but at the same time plays an important role in the formation of legal consciousness, worldview and lawmaking. Therefore, it can be noted basing on the results of the analysis of legal norms and court practice, that many doctrinal legal positions over time are reflected both in the rulemaking process and in court decisions, turning into court legal provisions.

Key words: interpretation by the Constitutional Court of Ukraine, doctrinal interpretation, court interpretation, subject of interpretation, legal positions of the Constitutional Court of Ukraine.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.05

УДК 34(3/9)

Н.Г. ЗАХАРЧИН

Наталія Геннадіївна Захарчин, кандидат історичних наук, доцент, доцент Національного лісо-технічного університету України*

ORCID: 0000-0003-3000-2595

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ

Постановка проблеми. На зміну вже існуючому поняттю музею Міжнародною радою музеїв у 2017–2019 рр. до обговорення музейною спільнотою було запропоновано нове визначення: «музеї – це поліфонічні інклюзивні простори для діалогу про минуле та майбутнє, які сприяють розвитку демократії»¹. Зміна поняття у міжнародному стандарті, безперечно, зумовить зміни у правовому полі цього терміна в національному масштабі. Тому, на нашу думку, доцільно дослідити та простежити становлення нормативно-правових актів,

© Н.Г. Захарчин, 2020

* *Nataliia Zakharchyn, Ph.D. in History, Associate Professor, Associate Professor of the Ukrainian National Forestry University*

які впливали у минулому на діяльність та статус цієї культурної інституції. Погоджуючись із думкою, що «будь-яка галузь права в історичній ретроспективі – це завжди складова частина правової системи тієї чи іншої державно-правової формації, своєрідне дзеркало епохи»², вважаємо, що аналіз нормативно-правових актів, які вплинули на діяльність музеїв (музейного права) у міжвоєнній Польщі допоможе у розумінні окремих елементів державно-правового розвитку цього періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історико-правовій думці немає робіт, які б цілеспрямовано вивчали нормативно-правові акти та документи, що стосуються діяльності культурних інституцій міжвоєнної Польщі. У польській бібліографії охороні пам'яток та створенню в міжвоєнній Польщі системи служби консерваторів присвячена робота К. Зимної-Кавецької. Через висвітлення діяльності Союзу музеїв Польщі А. Муравська показує діяльність організації зі створення проекту закону про музеї. Ряд змістовних робіт, які містять матеріали щодо становлення законодавства Другої Речі Посполитої в музейній галузі, належать Б. Мансфельду. Також відмітимо Я. Прушинського з працею «Музеї. Музеєзнавство. Музейне право».

Формулювання мети статті. Дослідити та охарактеризувати процес творення музейного законодавства в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.).

Виклад основного матеріалу. Тимчасова організація загальних органів влади у 1918 р. передбачала підпорядкування музеїв міжвоєнної Польщі Міністерству віросповідань і народної освіти. У квітні 1918 р. Департамент мистецтва Міністерства опрацював та запропонував проект тимчасового закону про музеї. Як зазначає польський дослідник Я. Прушинський, перші правові норми, що починають діяти у музейній сфері Польщі після 1918 р., відрізнялися від прийнятих за кордоном головним чином у тому, що більшість музейних приміщень були створені знову або реорганізовані – зокрема, Національний музей у Варшаві, Національний музей імені Яна Собеського у Львові та інші подібні³. У проекті закону музей визначався як «цільово зібрані колекції або музейні збірки усіх видів у природничій або культурній галузі (археологічні, історичні, природничі, етнографічні, мистецькі та промислові тощо), які мають характер інституції публічного блага, та які підтримуються державою, містом, гміною, духовною владою, товариствами або приватними особами»⁴. У проекті виділялось декілька типів музеїв: головні (національні) та регіональні, навчальні і спеціальні.

31 жовтня 1918 р. Рада регентів Польського Королівства видала декрет «Про опіку над пам'ятками мистецтва та культури», де визначила Міністерство віросповідань і народної освіти відповідальним за опіку над пам'ятками та консерваторів, яких міністерство призначало⁵. Тут же, у ст. 22, фактично визначалась головна функція музею – якщо рухома пам'ятка може бути знищена, пошкоджена чи вивезена за кордон – уряд має право на її вилучення на користь одного з національних музеїв. Тобто музей вважався інституцією, де мають зберігатись цінні рухомі пам'ятки.

Подібно визначалась доля пам'ятки у розпорядженні президента Речі Посполитої від 6 березня 1928 р. – у ст. 36 зазначалось, що до національного музею можуть передаватися пам'ятки, які були конфісковані внаслідок порушення приписів⁶.

Зміна системи управління в міжвоєнній Польщі позначилася й на системі підпорядкування музеїв. На внесення Ради міністрів, декретом від 5 грудня 1918 р. було утворено Міністерство мистецтв та культури. У ст. 2 декрету зазначалось, що до функцій міністра входить завідування та опіка над культурними установами, у тому числі пам'ятками та музеями мистецтв⁷. Однак уже у 1922 р. Міністерство мистецтв було ліквідовано і його повноваження у музейній сфері передані Міністерству віросповідань і народної освіти⁸.

Ситуація з нормативно-правовим статусом музеїв міжвоєнної Польщі залишалася доволі неоднозначною. З одного боку – створювались нові, розширювались колекції вже існуючих музеїв. З іншого боку, – не було єдиного правила, норми, яка б регулювала їхню діяльність. Ситуація ускладнювалась ще й тим, що музеї у міжвоєнній Польщі були переважно приватними або у місцевому підпорядкуванні. У державному підпорядкуванні перебувала невелика кількість національно значущих музеїв. Нерідко «амбіції окремих дирекцій часто збігалися з типом і мірою повноважень власників, а не з потребами загальної музейної політики країни»⁹.

Для активізації професійної роботи музеїв, контролю над їхньою діяльністю, для допомоги у створенні нових та підтримці старих колекцій потрібно було законодавчо виокремити та визначити головні напрями цієї діяльності, організаційно сформувати основи їх функціонування. Це розуміли представники організацій, які були або дотичні до музейної діяльності, або, як, наприклад, Союз музеїв Польщі, були каталізатором музейної реформації у міжвоєнний період.

Так, на VII з'їзді у Цешині та на VIII з'їзді у Перемишлі делегати Союзу музеїв Польщі обговорювали два проекти закону про музеї. Напередодні VII з'їзду було розіслано попередній запропонований проект закону усім музеям, які входили до складу організації, та опитувальник щодо нього¹⁰.

Проекти викликали жваве обговорення у лавах працівників музейної справи. Були як ті, що повністю підтримували проект, так і ті, хто різко негативно ставився до нього. Але як заявив на з'їзді в Перемишлі референт Альфред Лаутербах: «Не існує ідеальних законів; гнучкий та рамковий закон – найкращий»¹¹.

Відтак, 19 вересня 1932 р. проект закону було затверджено на VIII з'їзді Союзу музеїв Польщі, що відбувся в Перемишлі. Із 28 голосуючих делегатів «за» проголосували 23, «проти» – 5¹². Окрім проекту закону про опіку над музеями також було затверджено проект виконавчого розпорядження до закону, що стосувався створення та діяльності Державної Музейної Ради¹³.

Після обговорення на засіданні освітньої комісії польського Сейму проект вже урядового закону «Про опіку над публічними музеями» 8 березня 1933 р. був представлений на голосування послам (депутатам. – Н.З.) – «оцінюючи терміновість та актуальність врегулювання стану музейництва Польщі, освітня комісія

одногослосно підтримала проєкт закону, якій обговорювався з урядом»¹⁴. У парламенті проєкт також був представлений як «рамковий», що коротко дефінує саме поняття публічного музею. Водночас Закон визначав, яким шляхом уряд, міністерство у справах релігії та освіти, міністр мали контролювати та опікуватися музеями з організаційного, наукового, технічного боку тощо¹⁵.

Згодом, на 93-му засіданні парламенту Другої Речі Посполитої, Закон «Про опіку над публічними музеями» було ухвалено більшістю голосів. Фактично, це був єдиний закон, який визначав статус публічного музею в міжвоєнній Польщі та систему управління і взаємовідносин між музеями та офіційними органами влади. Стаття 1 Закону визначала публічний музей як усі колекції в галузі мистецтва, культури і природи, за винятком бібліотек, які організовані під кутом наукової, мистецької або пам'ятної цінності. До таких музеїв відносили ті, які перебували в державній власності, у власності органів самоврядування, інших інституцій та публічно-правних корпорацій. Публічними також визнавались музеї приватної власності в разі доступності їх колекцій для громадськості¹⁶. Винятки становили Музей Війська та Великопольський Музей Війська, які прямо підпорядковувались міністру внутрішніх справ.

Міністр віросповідань та освіти здійснював опіку та контроль над діяльністю публічних музеїв та затверджував їх статuti. У законі передбачалось створення Державної Музейної Ради, яка наділялась консультативними та дорадчими функціями при Міністерстві. Розпорядженням міністра від 13 лютого 1935 р. така рада була створена. До сфери її діяльності входило дослідження стану потреб музейництва у Польщі, питання діяльності нових музеїв, доступ до колекцій та професійне навчання працівників музеїв тощо¹⁷.

Висновки. Отже, законодавство Другої Речі Посполитої у музейній галузі протягом усього міжвоєнного періоду перебувало в процесі активного творення. Розвиток та виокремлення основних законодавчих дій слід передусім зі станом музейної мережі у міжвоєнній Польщі. У нормативно-правових актах міжвоєнного часу не приділялась увага визначенню поняття «музей» (або пов'язаних із ним понять – музейний предмет, експонат тощо), організації роботи музеїв, процесу державної реєстрації музеїв, процесу правового захисту пам'яток, які зберігаються у музеях. Процес творення як нових музеїв, так і нових норм та законів, перервала Друга світова війна.

¹ ICOM: international council of museums. URL: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>

² Макачук В.С. Радянське будівельне право – час становлення (1928–1932 рр.) (ч. 1. початковий етап першої п'ятирічки). *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 10–17. С. 10.

³ Pruszyński J. Muzea. *Muzealnictwo. Prawo muzeów* // *Santander Art and Culture Law Review* 2015. 1(1). S. 9–40. S. 31.

⁴ Mansfeld B. *Sprawy muzealne u progu II Rzeczypospolitej* // *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo* Toruń. 1980, Vol. 9. S. 147–172. S. 156.

⁵ Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury / *Dziennik Ustaw*. 1918. Nr 16. Poz. 36.

⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami / *Dziennik Ustaw*. 1928. Nr 29. Poz. 265.

⁷ Dekret o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury. *Dziennik Ustaw*. 1918. Nr 19. Poz. 52.

⁸ Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zniesieniu Ministerstwa Sztuki i Kultury. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr 14. Poz. 128.

⁹ Mansfeld B. *Związek Muzeów w Polsce (1914–1951)*. *Muzealnictwo*. 1990. № 33. S. 12–22. S. 16.

¹⁰ *Pamiętnik Muzealny*. Kraków, 1933. Zeszyt 2. 64 s. S. 5.

¹¹ *Pamiętnik Muzealny*. Kraków, 1933. Zeszyt 2. 64 s. S. 14.

¹² *Pamiętnik Muzealny*. Kraków, 1933. Zeszyt 2. 64 s. S. 15.

¹³ *Pamiętnik Muzealny*. Kraków, 1933. Zeszyt 2. 64 s. S. 62.

¹⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 93 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 8 marca 1933 r. Warszawa, 1933. Lam. 43.

¹⁵ Sprawozdanie stenograficzne z 93 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 8 marca 1933 r. Warszawa, 1933. Lam. 42.

¹⁶ Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o opiece nad muzeami publicznymi. *Dziennik Ustaw*. 1933. Nr 32. Poz. 279.

¹⁷ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. № 2. 15 marca 1933. Warszawa. 32 s. S. 14.

Резюме

Захарчин Н.Г. Нормативно-правове регулювання діяльності музеїв у Другій Речі Посполитій.

Досліджено процес творення нормативно-правової бази щодо діяльності музеїв у міжвоєнній (1918–1939 рр.) Польщі. Показано зміни у підпорядкуванні музеїв, особливості законотворчого процесу, представлення у парламенті Другої Речі Посполитої зміненого закону «Про опіку над публічними музеями». Розкрито цілі та завдання прийнятого закону і подальших виконавчих розпоряджень, зокрема, про створення Державної Музейної Ради. До сфери її діяльності входило дослідження стану потреб музейництва у Польщі, питання діяльності нових музеїв, доступ до колекцій та професійне навчання працівників музеїв.

Ключові слова: проєкт закону, музеї, міжвоєнна Польща, Союз музеїв Польщі.

Резюме

Захарчин Н.Г. Нормативно-правовое регулирование деятельности музеев во Второй Речи Посполитой.

Исследован процесс создания нормативно-правовой базы для деятельности музеев в межвоенной (1918–1939 гг.) Польше. Показаны изменения в подчинении музеев, особенности законотворческого процесса, представление в парламенте Второй Речи Посполитой измененного закона «Об опеке над публичными музеями». Раскрыты цели и задачи принятого закона и дальнейших исполнительных распоряжений, в частности, о создании Государственной Музейной Рады. В сферу ее деятельности входило исследование состояния потребностей музейничества в Польше, вопросы деятельности новых музеев, доступ к коллекциям, а также профессиональное обучение работников музеев.

Ключевые слова: проект закона, музеи, межвоенная Польша, Союз музеев Польши.

Summary

Nataliia Zakharchyn. Legislative regulation of museums activity in the Second Rzeczpospolita Polska.

The article considers the creation of the legislative basis regarding the museums' activity in interwar (1918–1939) Poland. Temporary organization of common government authorities in 1918 suggested subordination of museums of interwar Poland to the Ministry of religion and popular education. It also describes changes in subordination of the museums and some features of law-making process. In April 1918, the Department of Art of the Ministry processed and offered the first project of temporary law on museums. According to the legislative proposal, state politics in the museum industry had to be implemented using the special museum abstract within Department of Art. In the draft, there were a few types of museum identified: the main ones (national) and regional, educational and special.

It was necessary to legislate on determining and identifying main directions of the activity, to organizationally form the framework of their functioning, for the sake of museum professional work activation, controlling their activity, help with creation of new collections and support of some old ones. It is stated that this fact was understood by the representatives of the organizations that were either connected to museum industry or played a catalytic role in museum reforms in the interwar period, for instance, The Union of Museums of Poland. It was the Union that the draft law "On the trusteeship for the public museums" was prepared by. Apart from the draft law, the project of the implementing regulation to the bill regarding establishment and activity of the Museum State Council was adopted. In the article, the process of establishing the draft law is considered.

The article reflects the representation of modified law "On the trusteeship for the public museums" in the Parliament of Second Rzeczpospolita Polska. In the parliament, the draft bill was considered as a framework, which determines the concept of a public museum. According to the bill, Minister of religion and education implemented the trusteeship and control of the activity of the public museums and approved their statutes. The article also reviews the aims and tasks of the adopted law and further implementing regulations, particularly, on the establishment of Museum State Council.

Key words: draft bill, museums, interwar Poland, bill, the Union of Museums of Poland.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.06

УДК 340.15

О.Ю. ІВАНОВ

*Олександр Юрійович Іванов, кандидат юридичних наук, старший викладач Національної академії Служби безпеки України**

ORCID: 0000-0002-5890-5369

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В КАЗАХСТАНІ (1714 Р. – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Історія свідчить, що зовнішня політика Росії (як теперішньої Російської Федерації (далі – РФ), так і її політичних попередників) повсякчас була спрямована на задоволення експансіоністських цілей. Причому наявність таких цілей пов'язана зі стратегічною заінтересованістю російського керівництва у певних регіонах світу. Одним із таких регіонів для Росії була і залишається Центральна Азія (зокрема, Казахстан). Фахівці констатують, що на сьогодні російське керівництво ретельно розробляє та поетапно втілює масштабний геополітичний проєкт із відновлення колишньої імперської величі своєї держави. Разом із тим основоположні засади, на яких побудована сучасна державна політика РФ, та методи її реалізації не є модерними. Також особливе місце посідає державницька ідеологія, котра по суті визначає експансіонізм як сенс і сутність існування російської держави.

Стратегічні інтереси Росії в центральноазійському регіоні обумовлені його сприятливим економічним становищем. Останнє виявилось особливо придатним для задоволення потреб російської зовнішньої торгівлі шляхом формування прямого виходу на азійський ринок. Попри те, що формально входження казахських земель до складу Російської імперії виглядало добровільним, насправді ці процеси були пов'язані із активними загарбницькими діями останньої. Входження казахських територій до її складу припало на ХVІІІ – першу чверть ХІХ ст. ст., після чого настав період їхньої цілковитої русифікації. Зважаючи на те, що колишнє Казахське ханство цікавило Росію виключно як природоресурсна база та плацдарм для подальшого просування на азійський ринок, збереження традиційного соціально-економічного укладу та сприяння подальшому розвитку його інститутів не було доцільним для росіян. Така ситуація різко контрастує із поширюваними російською пропагандою тезами щодо нібито прогресивного значення включення Казахстану до складу Російської імперії.

Дослідження проблематики включення казахських земель до складу Російської імперії та їх подальшої інкорпорації в історичній науці доволі фрагментарні. Окремі аспекти цих процесів висвітлені у дореволюційній російській науці (О. Добросилов, А. Левшин, Л. Мейер та ін.¹), однак наукова об'єктивність цих праць видається доволі сумнівною з огляду на необхідність забезпечення експансіоністських потреб російського уряду тих часів. За радянської доби вивчення зазначеної тематики помітно активізувалось, але відпо-

© О.Ю. Іванов, 2020

* *Oleksandr Ivanov, Ph.D. in Law, Senior Lecturer of the National Academy of the Security Service of Ukraine*